

Krásna architektúra na nemorálne ciele?

Michal Chudý

V dejinách kultúr a národov učení staviteľa vynakladali nesmierne úsilie v snahe vytvoriť veľkolepé, monumentálne, nádherné diela ukrývajúce v sebe nadčasovú ohurujúcu a dych vyrážajúcu krásu. Gréci navrhovali veľkolepé chrámy plné vysokých stĺpov, Rimania vytvorili viadukty, akvadukty, koloseum či panteón, stredovekí stavebníci ohromovali ľud nebotyčnými klenbami a nebesky žiariacimi gotickými rozetovými oknami na katedrálach.

Albert Speer bol ministrom zbrojnej výroby nacistického Nemecka a Hitlerov ríšsky architekt. Aj on, ako veľkolepí architekti čias minulých sa svojimi dielami preukázal ako znamenitý architekt a o jeho kvalitách svedčia napríklad diela ako areál so štadiónom na Zepelline alebo Nová ríšska kancelária. Majú v sebe krásu a estetiku antiky a mohutnosť gotiky. Môžu byť však Speerove diela považované za krásne, ak za motívami ich vzniku bolo budovanie nacistickej ríše zodpovednej za vyše 70 miliónov ľudských životov? Pri hľadaní odpovede sa treba najprv snažiť zodpovedať nasledujúce otázky. Čo znamená pojem krásy? Ako je definovaná krásy? Je dobrá? Ukrýva v sebe krásy dobro? Je dobro súčasťou a podstatou krásy alebo sú to dve nezávislé skutočnosti? Môže byť krásne aj to, čo je vytvorené s nemorálnym zámerom?

Krásou sa zaoberali mnohí filozofi vo väčšej či menšej miere. Formulovali rôzne, väčšinou veľmi podobné definície. Podľa toho, či ich kritériá krásy boli zamerané len na vonkajšie znaky, alebo aj na vnútorné znaky ich možno rozdeliť na dve skupiny.

Filozofi všímajúci si len vonkajšie znaky krásy boli napríklad: sofisti, pytagorejci, Albert Veľký, Tomáš Akvinský, Dostojevskij a v podstatnej miere aj sv. Augustín. Sofisti považovali za krásne to, čo je príjemné zraku a sluchu. Pytagorejci krásu definujú ako poriadok, mieru, proporciu (symetriu), zladenosť, harmóniu. Závisí od štruktúry (zostavenia, harmónie) častí a je to kvantitatívna, matematická vlastnosť, ktorá sa dá vyjadriť číslom (mierou, proporciou). Podľa Alberta Veľkého krásy je zriadenie formy, podľa Tomáša Akvinského, krásy je vlastnosť vecí, ktoré sa nám páčia, keď sa na ne dívame. Krásne je to, čo sa páči v pohľade, čiže v zážitku videnia. Krásu tvorí najmä úplnosť, čiže dokonalosť, úmernosť, čiže súlad, proporcia, harmónia a jas, žiara. Podľa Dostojevského je prejavom zdravia a vitality, zdrojom harmónie a pokoja. Svätý Augustín sa problematike krásy venoval dokonca v celom jednom diele. Chápal ju ako kvalitatívny vzťah častí, z pojmu rytmus urobil základ celej estetiky. Zo starovekej estetiky preberal dve základné tézy: 1. krásy je objektívnou vlastnosťou vecí a človek nie je jej tvorcom, ale vnímateľom; 2. krásy spočíva v harmónii, čiže v usporiadaní prvkov – správny vzťah týchto častí vytvára

ich súlad, poriadok, jednotu a práve tie rozhodujú o krásy. Krásu predmetov chápal ako prejav vonkajších znakov, ale prisudzoval jej pôvod u Boha (zdroj a pôvodca krásy).

Ak sa pozrieme na architektonické diela Alberta Speera cez optiku uvedených definícií, zistíme nasledujúce skutočnosti: rytmicky radené stĺpy, kolónádu evokujúce priečelia budov, drahý lesklý (žiariaci) kamenný obklad, vyvážená proporcia, symetria, harmónia, všetky kritériá krásy sú splnené v najvyššej miere. Speerove diela sú jednoznačne krásne a pytagorejci či Augustín by boli rozhodne ukázali zdvihnutý palec nahor.

Na druhej strane však stoja filozofi všímajúci si aj vnútorné znaky krásy. Boli to napríklad Sokrates, Xenofón, Platón.

Sokrates vidí krásu v primeranosti. Ak chápem Sokratovu primeranosť vo vonkajších znakoch, Speerove diela by sme posúdili ako krásne. Ak však Sokrates mal na mysli primeranosť v zmysle „tak akurát“ (ani veľa, ani málo), jeho dielo by sme nazvali krásnym, lebo svojou vnútornou podstatou sa úplne vymyká miernosti a striedmosti či primeranosti. Filozoficky boli zamerané na podporenie budovania ríše postavenej na dobýjaní a zabíjaní, teda nemorálnych a neetických hodnotách. Ideové hodnoty hlavného vodcu Adolfa Hitlera sa len ťažko dajú nazvať miernymi. Aj vonkajšie prejavy, ako napríklad mierka, sú skôr neprimerané ľudskému cíteniu a vnímaniu. V tomto svetle sa Speerove diela už nejavia až tak krásne ako pri konfrontácii s prvou skupinou filozofov.

Druhý filozof, Xenofón, za krásne považuje to, čo optimálne plní svoj účel. Areál so štadiónom na Zepelline rozhodne plní svoj účel znamenite. Ďalej však Xenofón pokračuje tvrdením, že užitočné je krásne v tom, na čo je to užitočné. Účelnosť sa napĺňa v morálke človeka. A tu je už kritériom krásy jednoznačne morálka, čo znamená, že Speerove diela vytvorené v službe ríšskeho architekta sú opakom krásy pre ich nemorálny charakter.

Krásy podľa Platóna obsahuje podstatné, nadčasové a to, čo podlieha premenám v čase, konvenciám a predstavám, pričom toto premenlivé určenie má svoje kritérium v absolútnej idej krásy. Ďalej tvrdí, že vrchol tejto krásy tvorí idea, ktorá sa člení na tri oblasti: estetickú krásu, etickú krásu a krásu, ktorá prislúcha mysleniu (noetická krásy). Platón stotožňuje krásu s dobrom a pravdou, súhra týchto troch vytvára harmóniu. Len to, čo je harmonicky krásne, je samo osebe nemenné a čisté. Z kritického pohľadu človeka dneška nevyznávajúceho nacistické hodnoty, areál so štadiónom na Zepelline postráda akúkoľvek etickú krásu, akékoľvek dobro či pravdu. Preto podľa

Platónovej definície tento objekt nie je prejavom absolútnej idej krásy, môže byť nanajvýš prejavom krásy estetickej.

Aké sú teda odpovede na položené otázky? Kritériami krásy môžu byť len vonkajšie znaky alebo aj vonkajšie znaky v spojení s vnútornými vlastnosťami. V tom prvom prípade je krásny aj objekt, ktorému chýba etické a morálne dobro. V druhom prípade je krásne len to, čo spĺňa aj kritériá morálky a etiky. Je len na každom človeku, cez akú optiku sa bude dívať na svet okolo seba. Kiežby to bola vždy tá platónovská optika.

Esej bola napísaná v rámci predmetu Environmentálna podstata architektúry na Ústave experimentálnej a ekologickej architektúry FA STU.